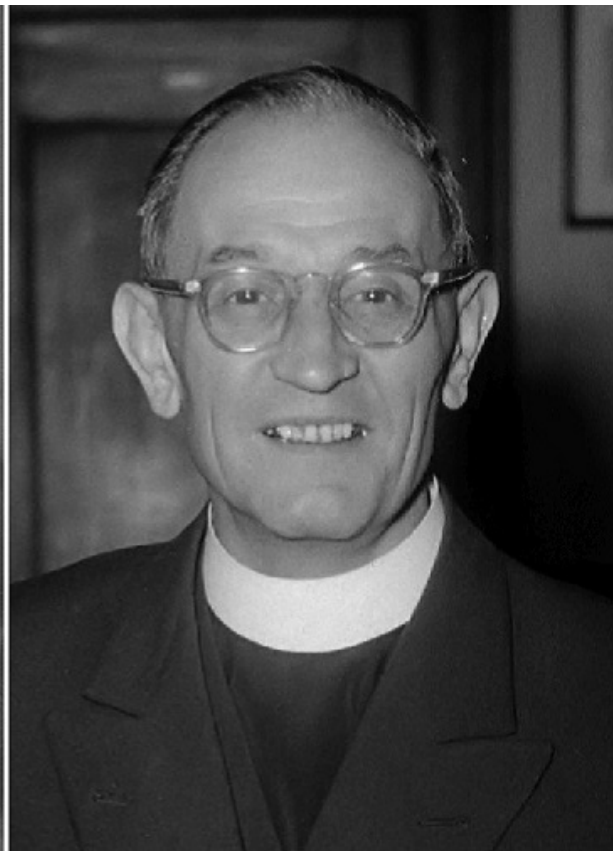

Як автор відомої цитати з мілітариста й антисеміта пацифістом став

Офіцер-підводник Німеллер, 1917

Пастор у 1952 році

Завдяки цій цитаті німецького пастора Мартіна Німеллера знає весь світ:

Спочатку вони прийшли за комуністами, але я промовчав тому, що я не комуніст.

Потім вони прийшли за членами профспілок, але я промовчав тому, що я не член профспілок.

Потім вони прийшли за євреями, але я промовчав тому, що я не єврей.

Потім вони прийшли за католиками, але я промовчав тому, що я — протестант.

Потім вони прийшли за мною, але до цього часу вже не залишилося нікого, хто б міг захистити мене.

Знання це, втім, поверхневе — у біографії переконаного пацифіста й лауреата Ленінської премії миру чимало темних плям. Уродженець міста Ліппштадт починав як кадровий військовий — спочатку був мічманом, потім вахтовим офіцером на субмарині, у січні 1917-го став рульовим на підводному човні U-39, де служив разом із Карлом Деніцем — майбутнім головкомом ВМС нацистської Німеччини й наступником Гітлера.

За бойові успіхи Мартін був нагороджений Залізним хрестом 1-го ступеня, а в серпні 1917 року був призначений першим помічником на новітню субмарину U-151, яка потопила безліч судів у районі Гібралтару й у Біскайській затоці. Однією з жертв Німеллера міг стати майбутній лауреат Нобелівської премії миру Альберт Швейцер, чий корабель ледь не піддався атаці U-151.

У травні 1918 року 26-річний Німеллер став командиром підводного човна UC-67 і незабаром потопив три кораблі супротивника. Після поразки Німеччини у війні упродовж декількох років ветеран перебував у різних правоекстремістських організаціях, був одним із лідерів Німецької національної народної партії та радикальним антисемітом. Дружина Ельза повністю розділяла погляди чоловіка. У 1923-му в Мюнстері колишній підводник брав участь у створенні антисемітської Національної асоціації німецьких офіцерів і ратував за відновлення монархії. Тут же він познайомився з Вальтером Моделем — згодом генерал-фельдмаршалом, якого називали «пожежником Гітлера».

Передвиборна кампанія Німецької національної народної партії під антисемітськими гаслами

На початку 1920-х Німеллер планував стати фермером, але оскільки грошей на придбання садиби не вистачало, вирішив вивчати протестантське богослов'я. Це не завадило йому вступити в 1924-му в НСДАП. У 1931 році священника призначили пастором євангельської громади престижного берлінського району Далем. Він як і раніше підтримував нацистів, вважаючи, що Німеччині потрібна сильна рука. У той час приблизно половина німців сповідували католицизм, і стільки ж було протестантів-лютеран. Протестантська церква явно грала на боці НСДАП, у той час як серед католиків було більше опозиціонерів. Пастора навіть хвалять у партійній пресі за військове минуле й нацистське сьогодні.

Однак Німеллер забув, що має справу з диктаторським режимом, який планомірно бере під контроль усі сфери життя суспільства, у тому числі, релігійну. Священник вважав, що церква мусить зберігати незалежність і став висловлювати «крамольні», з погляду нацистів, думки.

До єврейського питання ця фронда не мала стосунку, у ті роки церква намагалася захистити від переслідувань лише своїх прихожан єврейського походження (тобто, які змінили віросповідання), або євреїв, одружених з арійцями. В іншому ж пастирі були згодні з нацистською тезою про те, що євреї грають занадто велику роль у житті Німеччини. В одній проповіді 1935 року Мартін підкреслив: «Яка причина їх покарання упродовж тисяч років? Дорогі браття, причину легко назвати: євреї розіп'яли Христа!». Німеллер явно поділяв антисемітизм більшості консерваторів свого часу, хоча і виступив (разом з іншими пасторами) проти головного ідеолога націонал-соціалістів Альфреда Розенберга, за що був ненадовго затриманий в 1935 році.

До пори до часу пастор залишався на свободі — не в останню чергу завдяки впливовим друзям із числа своїх прихожан. Крім того, він уже досить відомий і не обійдений увагою іноземної преси.

Концтабір Заксенхаузен, 1938

Незважаючи на це 1 липня 1937 року Німеллера знову заарештували — до того моменту на нього завели вже приблизно 40 справ. Його арешт викликав хвилю солідарності всередині країни і за межами Німеччини. 7 лютого 1938 року пастора засудили до семи місяців тюремного ув'язнення, які він уже відбув до суду. Але вийти на свободу Мартіну не дали — засуджений був тут же знову заарештований гестапо і відправлений до концтабору Заксенхаузен як «особистий полонений» Адольфа Гітлера.

Буквально через рік, з початком Другої світової, пастор здійснює незрозумілий із погляду майбутнього пацифіста вчинок. Він просить фюрера дозволити йому знову стати в стрій у якості командира підводного човна. Через багато років він виправдовував це тим, що, незважаючи на релігійний опір націонал-соціалізму, залишався вірним лютеранському духу, невід'ємна частина якого — боротьба за німецьку батьківщину.

У 1941 році священника переводять у Дахау, де перебували в ув'язненні безліч релігійних авторитетів з усієї Європи. Однак, як особливий в'язень, Німеллер містився в окремому блоці, мешканці якого користувалися низкою пільг: їх годували значно краще, а двері камер не замикали, аби священники могли відвідувати один одного в будь-який час.

Під час ув'язнення теологічний підхід Німеллера зазнав змін. Він визнав розп'яття Ісуса Христа подією для всіх народів, стверджуючи, що церква, насамперед, має працювати над подоланням кордонів, рас та ідеологій. Він також усвідомив роль, яку відіграла церква в узурпації влади націонал-соціалістами.

Пастор Німеллер (з трубкою в роті і дитиною на руках) після звільнення из Дахау, 5 травня 1945

Після звільнення пастор повернувся до церкви Святої Анни в Далемі. У 1950-х мілітарист Німеллер перейшов на радикально пацифістські позиції, не ухиляючись від співпраці з комуністами, проти яких виступав відразу після війни. У 1957 році священника обрали президентом Німецького товариства захисту миру, а в 1958-му — головою Інтернаціоналу супротивників військової служби. На думку пастора, військова служба несумісна з християнською вірою, він навіть назвав підготовку солдатів «вищою школою для професійних злочинців».

Намагаючись зблизити Східну й Західну Європу, Німеллер відвідує у 1952 році Москву, а в 1967 році йому присуджується Міжнародна Ленінська премія миру. Під час війни у В'єтнамі пастор їде в цю країну й зустрічається з її президентом Хо Ші Міном. З кінця 1950-х він був одним із чільних учасників кампанії за ядерне роззброєння, а в 1967 році став почесним президентом Всесвітньої ради миру.

Після війни Німеллер закликав протестантську церкву Німеччини покаятися за свою співучасть у злочинах нацистського режиму. У 1961 році він обирається одним із президентів Всесвітньої ради церков.

Будиноу-музей Мартіна Німеллера у кварталі Далем

У цей час священник усе частіше розглядає політичні рішення з теологічної точки зору. Питання «Що Ісус сказав би з цього приводу?» стало для нього визначальним.

З 1960-х років Німеллера намагалися залучити до процесу християнсько-єврейського примирення і встановлення дипломатичних відносин між ФРН і Державою Ізраїль, але в цьому випадку пастор не поспішав виступати миротворцем.

Тим цікавішою є поява євреїв у його знаменитій фразі, яка народилася після відвідування Дахау вже після війни. Наведена на початку статті цитата взята з промови священника, яку він виголосив на теологічному семінарі в Джорджії в 1959 році. Існує багато варіантів цієї фрази, але в реальності арешти йшли в такому порядку: комуністи, соціалісти, члени профспілок, євреї, і церковні дисиденти, такі, як пастор Німеллер.

Євреї, можливо, були відсутні в найпершій версії, але зараз без третього рядка знаменита цитата неможлива.

Що стосується повоєнних поглядів Мартіна Німеллера, то в 1960-ті —1970-ті його критикували за близькість до комуністичної ідеології. З 1974-го він очолював Асоціацію відмовників від військової служби, підтримував позапарламентську опозицію й засуджував порушення прав людини у ФРН. І мало хто вже пам'ятав, що починав бравий офіцер-підводник як правий екстреміст, переконаний антисеміт і прихильник відновлення монархії.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»